

ВНЕСОК В.А. РОМЕНЦЯ В ІСТОРІЮ ПСИХОЛОГІЇ: СИНТЕЗ ПОЧУТТІВ І РАЦІО

Віра КОЛЬЦОВА, Юрій ОЛЕЙНИК

Copyright © 2011

До плеяди блискучих істориків психології, творчість яких була без залишку віддана розвитку історико-психологічного знання, поза сумнівом, відноситься відомий український учений **Володимир Андрійович Роменець** (1926–1998).

В українській психології проблемам історії психології завжди приділялася значна увага. Достатньо згадати, що з 50-х років минулого століття за редауцією Г.С. Костюка починають регулярно публікуватися роботи з історії психології, що висвітлюють розвиток психологічного знання з XVII до початку XX століття, розглядаючи як творчість конкретних учених, мислителів, так і історію розробки окремих психологічних проблем, становлення психології у різних освітніх центрах [12; 13; 14]. Відомий історик психології М.В. Соколов, характеризуючи в 1960-і роки стан історико-психологічних досліджень в СРСР, наголошував на “великому внеску в розробку цих питань” українських психологів. На його думку, “в їх дослідженнях уперше одержала обґрунтування ціла низка сутнісно важливих фактів із сфери історії вітчизняної психологічної думки, у тому числі фактів, що свідчать про роль передової української культури у розвитку наукової психології в Росії і СРСР” [32, с. 636]. Труди Г.С. Костюка, П.М. Пелеха, А.Н. Раєвського та інших українських учених і сьогодні затребувані і становлять золотий фонд досліджень з історії психології.

У цій плеяді учених-достойників В.А. Роменець займає особливо вагоме місце. Оцінюючи його внесок, відомий російський історик психології А.М. Ждан пише: “В.А. Роменець подав історію наукової психології у зв’язку з історією культури. Ним виділене сузір’я фундаментальних історико-культурних і психологічних тем і відстежена їх еволюція. Вперше детально розглянутий якнайменше вивчений у вітчизняній історії процес розвитку психології в середні віки, особливий патристичний

напрямок в Україні XIII–XV століть. На основі розробленої методології він написав низку книг – навчальних посібників з історії всесвітньої психології” [6, с. 5].

Дуже влучно значення праць В.А. Роменця у царині історії психології охарактеризував український психолог П.А. М’ясоїд: “Учений створює семитомну працю, у якій, починаючи від вірувань і міфів та завершуючи теоретичними системами XX століття, розгортає величну панораму знання, що втілюється у фольклорі, релігії, літературі, музиці, живописі, скульптурі, архітектурі, філософських і психологічних працях. Досліджується думка Заходу і Сходу, причому як детерміністична, так і телеологічна. Вдаючись до постмодерністської термінології, можна сказати, що все це – тексти, які пише і прочитує людина, здійснюючи акти самопізнання і творчості, осягаючи дійсну природу свого ества” [10, с. 3].

Не дивлячись на те, що творча спадщина В.А. Роменця поки що не одержала цілісного висвітлення (учений займався не тільки історією психології, а й психологією творчості, екзистенційних станів людини та іншими проблемами) і становить завдання для майбутніх дослідників, проте його внесок в історію психології визнаний і високо оцінений такими високопрофесійними дослідниками, як В.А. Татенко, Т.М. Титаренко [33; 34], Т.М. Титаренко [35], В.А. Васютинський [4], П.А. М’ясоїд [10; 11] та інших. У їхніх працях В.А. Роменець абсолютно справедливо визнається як один із лідерів українських істориків психології XX століття. Така висока оцінка зумовлена кількома обставинами.

По-перше, В.А. Роменцем проведена величезна робота на предмет виявлення і систематизації психологічних ідей, які містяться у творчості вітчизняних і зарубіжних мислителів, праці яких уперше були проаналізовані ним у ракурсі їх внеску в історію психології. У цьому, власне, зримо виявилася величезна

ерудиція ученого, синтетичний характер його мислення.

По-друге, ним була висунута й обґрунтована надзвичайно перспективна ідея “канонічної психології” як інтеграції різних рівнів пізнання психічної реальності і способу взаємозв’язку досягнень у дослідженні закономірностей розвитку психіки різними поколіннями вчених і в різні історичні періоди.

По-третє, у працях В.А. Роменця послідовно реалізується принцип системного підходу до вивчення історії психології. Це виявляється у цілісному розгляді її об’єкта – як наукового і до-наукового психологічного знання; в обґрунтовані системного спричинення психологічного пізнання, його зумовленості соціальними і культурними чинниками, а також широким науковим контекстом; у висвітленні його структури, внутрішньої логіки розвитку, динаміки.

По-четверте, на відміну від загальноприйнятого радянською психологією погляду, згідно з яким предметом вивчення історії психології є наукове психологічне знання, В.А. Роменець долучає до поля свого дослідження також *буденні психологічні уявлення*, котрі формуються у різних сферах культури – в міфології, релігії, художній творчості. Як він зауважує, “спрадавна людина спостерігала за своєю поведінкою, своїм внутрішнім станом, душею і виявляла ці спостереження в образах народного світогляду, міфологічних і релігійних уявленнях, філософських творах, наукових гіпотезах і теоріях; ... вони тісно перепліталися між собою, виявляли свою живучість, тому навіть у сучасних наукових теоріях, так чи інакше, присутні історично більш ранні форми уявлень” [26, с. 40]. Саме у цьому виявляється *культурологічна орієнтація* праць ученого. Фактично він одним із перших поставив та успішно вирішив завдання задіяння до історії психології *категорії “культура”*, забезпечивши тим самим розширення проблемного поля історико-психологічних досліджень, посилення їх евристичності, пояснювального і доказового потенціалу.

В основі поглядів В.А. Роменця на динаміку психологічного знання перебуває його розуміння останнього як невід’ємної складової історії культури. Нею це знання породжується (на етапі до-наукової психології), а потім уже

воно (на етапі наукової психології), своєю чергою, стає однією з важливих умов розвитку культури, впливаючи на динаміку її елементів зсередини за допомогою психологічних пояснювальних моделей як самої людини, так і її взаємодії зі світом. Учений у своїй останній праці чітко вказує, що “можна говорити про значення історії культури для становлення психологічних знань. А ці знання, зі свого боку, є серцевиною культури” [26, с. 40].

По-п’яте, у працях В.А. Роменця зв’язок психології з культурою не просто постулюється, а й одержує конкретно-наукове втілення і реалізацію у вигляді створеного ним оригінального теоретико-методологічного підходу, що одержав назву *вчинкової концепції*. Розкриття логічної структури вчинку (ситуація, мотивація, дія, післядія¹) у досвіді його теоретизування постає як *методологічний інструмент* проведення історико-психологічних досліджень, що наповнюється конкретним аналітичним матеріалом, сприяє виявленню динаміки психологічного знання на засадах культурологічного підходу. Завдяки цьому йому вдалося створити “живу” історію психологічної думки, наповнену міркуваннями, відчуттями і діями її творців, глибоко розкрити особистісну складову психологічного пізнання. Сутнісно предметом історії психології у його працях стає людина в історії як повноцінний суб’єкт історичних діянь, у вчинку якого втілюється і виявляється наявна на певному етапі картина психічного світу як регулятора поведінки.

На переконання В.А. Роменця, вчинок – це початкова “клітинка” психології, реальна основа людського буття, пізнання і самопізнання. У зв’язку з цим він пише: “Є всі підстави розглядати вчинок як початковий пункт у тлумаченні історико-психологічних знань” [Там само]. І в цьому аспекті культуротворення його праці є не тільки оригінальними, а й новаторськими.

Володимир Андрійович Роменець, як відомо, був учнем видатного радянського психолога С.Л. Рубінштейна. Серед послідовників останнього, котрі розробляють методологічні ідеї, прийнято виділяти дві лінії – московську і київську. Лідери московського крила школи Рубінштейна – К.О. Абульханова-Славська, А.В. Брушлінський та ін. – зосередили свої

¹ Вкажемо на умовний характер розгляду названих елементів як структурних частин учинку. Сам учений по-різному характеризував ситуацію, мотивацію, дію і післядію у своїх працях. Так, іноді він позначав їх як компоненти вчинку, іноді як принципи пізнання, а іноді і як рівні становлення психологічних знань.

зусилля “перш за все, на реконструкції і подальшому розвитку суб’єктного підходу”, а київського – “безперечним лідером якого слід визнати В.А. Роменця” – розвивали “як суб’єктні, так і онтологічні ідеї” ученого (Бреусенко-Кузнецов [2]).

Творчо освоюючи і збагачуючи ідеї С.Л. Рубінштейна про супідрядність дії і вчинку як одиниць діяльності і поведінки відповідно, В.А. Роменець дає нове трактування самого категорійного поняття “вчинок”. Для Сергія Леонідовича дія стає вчинком через формування самосвідомості людини [31, с. 23], усвідомленого ставлення її до самої себе й оточення, у тому числі й до норм суспільної моралі [31, с. 437–438]. Вчинок розуміється ним як “дія, яка сприймається та усвідомлюється діючим суб’єктом як суспільний акт, як прояв суб’єкта, котрий виявляє ставлення людини до інших людей”. Іншими словами, саме у вчинку втілюється і безперервно джерелить її соціальність [31, с. 445].

В.А. Роменець робить акцент на іншій стороні уреальнення вчинку – функціонально-змістовній, визначаючи його як *одиночку культурно-історичного розвитку людства*, розгортання його самопізнання, що закономірно уможливує його розгляд як віддзеркалення психології людини на певному етапі її історичного розвитку. При цьому вчинку він надає універсальне значення, визначаючи його як зосередження “різних форм діяльності і поведінки – теоретичної і практичної, етичної, естетичної, технологічної та ін.” [26, с. 41]. А це означає, що у “вчинку одночасно розкривається вся психіка людини” [24, с. 535]. Відтак учинок з категорії, що характеризує соціальність людини (у С.Л. Рубінштейна), перетворюється на категорію, що відображає ество людини у цілому (у В.А. Роменця).

Реконструюючи логіку розвитку наукової думки вченого, П.А. М’ясоїд відзначає, що з визнання вчинку як основоположної одиниці психіки людини і культурно-історичного розвитку людства природно витікає припущення про можливість на основі його аналізу виявляти і систематизувати психологічні знання, відображені “у всіх формах культури, починаючи з культури Стародавнього світу і завершуючи культурою ХХ століття” [11, с. 126–127]. Це дозволяє дослідникам реконструювати цілісну картину динаміки психологічних знань у їх історичному розвитку. Тим самим відбувається зсув акцентів роботи історика психології: рефлексія логічних підстав психології

замінюється рефлексією пізнавальної діяльності людства загалом, зорієнтованого на виявлення найвагоміших психологічних ідей.

Вчинковий підхід реалізується академіком Роменцем на матеріалі всієї історії постання людської психологічної думки. Так, в історії психології він виділяє кілька етапів, що співпадають з історичними епохами – психологію міфологічного періоду, Античності, Середньовіччя, Відродження, епохи Бароко, Просвіти, періоду сцієнтизму (що починається в ХІХ столітті і триває до теперішнього часу). Відповідно до структурних компонентів учинку, в міфологічний період, на етапах Стародавнього світу і Середньовіччя, згідно з уявленнями автора, у центрі уваги опиняється *ситуаційний компонент*, в епохи Відродження, Бароко і Просвіти – мотиваційний, а в ХІХ і ХХ століттях – відповідно дія і післядія (*див. подані в цьому номері журналу таблиці. – Гол. ред.*).

Ілюструючи ці міркування, В.А. Роменець указує, що, на думку мислителів Стародавнього світу, поведінка людини визначалася *долею, фатумом*. Останній зумовлював і ситуацію поведінки, і його мотивацію, і дію з післядією. Тим самим, “ситуаційний аспект учинку повною мірою визначав зміст усіх наступних компонентів учинку. Іншими словами, ніякого нового вмісту в мотивації, дії і післядії, порівняно із змістом ситуації, не існувало” [26, с. 41].

Протягом наступних трьох культурних епох (Відродження, Бароко і Просвіти) вчені зосереджували свої інтелектуальні зусилля перш за все на мотиваційному компоненті вчинку. Їх, як і мислителів цього часу, цікавила вже не ситуація вчинку, а його *мотив*, у тому числі й боротьба мотивів при ухваленні рішення, формування мотиву як такого.

У період ХІХ і ХХ століть на перший план постає ідея дії і післядії (рефлексії), що визначало мету і напрями пізнання психічної реальності. Спочатку сама дія є початковою підставою формування психічних особливостей і здібностей людини, а потім – післядія, тобто установка на подальші дії, котра виявляється у таких формах, як *смысл життя* і *життєва стратегія*.

Якщо врахувати, що В.А. Роменець не тільки виділяє вказані чотири компоненти у структурі вчинку і, відповідно, чотири рівні пізнання психічного, а й подає їх градацію, то виходить достатньо складна і багатомірною пізнавальна система, що використовується при

аналізі історії психологічних знань. При цьому в основі її перебуває лише одна “клітинка” або пізнавальна одиниця – *поведінка людини*. Наприклад, характеризуючи ситуаційний рівень у розвитку психологічних знань, В.А. Роменець відзначає, що “цей рівень має три градації: ситуація значень, ситуація конфлікту, ситуація колізії”. Примітно, що “головна суперечність ситуаційного рівня полягає в тому, що ситуація одночасно залежить і не залежить від людини” [26, с. 42]. На мотиваційному рівні відбувається перехід від розуміння ситуації як рушійної сили вчинків до ідеї, що вже сама особа визначає свої вчинки і долю. Тим самим увагу вчених привертає феномен свідомості людини. Основна ж суперечність цього рівня пізнання психічних явищ, на думку Володимира Андрійовича, зводиться до опозиції усвідомленості і неусвідомленості мотиву вчинку. Тому він пише: “Свідомість як феномен залишається одночасно феноменом неусвідомленим. Так розгортається співвідношення свідомого і несвідомого компонентів у мотиваційний період історії психології. У цьому – сенс її феноменологічного руху-поступу. Вказане співвідношення проходить такий шлях: творча інтуїція (Відродження), малі перцепції й апперцепція у лейбніцевському вченні (XVII століття), феноменологічна єдність у психологічному вченні Гегеля (кінець XVIII – початок XIX століть)” [26, с. 47].

Формування *ідеї дії* пов’язується ученим з творчістю Р. Спенсера, У. Джемса, Ж. Піаже, Л.С. Виготського, А. Валлона, С.Л. Рубінштейна та інших психологів і співвідноситься з XIX і початком XX століття. Відповідно до цих уявлень, “уся психіка мислиться як засіб і мета”. У разі розуміння її як засобу “вона постає переважно інструментом адаптації організму до середовища, і це зумовлює в основному природничо-наукове зорієнтування психології” [26, с. 48]. Саме тому, на думку В.А. Роменця, всі провідні напрями психології цього періоду так чи інакше намагаються трактувати психічне як функцію пристосування до природного або соціального середовища, а їх відмінність полягає лише в тому, яке співвідношення встановлюється між цими двома сторонами життя організму. Воднораз психіка – це не тільки засіб, що уможливорює адаптацію до оточення, а й самосутнісне утворення. Як образно пише Володимир Роменець, психіка “існує, переживається як щось дане, самодостатнє, вона є дзеркалом Всесвіту” [Там

само]. І це розуміння психіки як мети відображає той факт, що вона – це безпосереднє життя людини, її переживання, ставлення до світу, а тому має власне багатство і самостійне значення. У цьому разі її слушно розглядати через формат творчості, яка й утверджує самодостатність психічного. Саме у цій суперечності учений бачить формування двох провідних тенденцій останніх двох століть – розуміння психіки як засобу, пов’язаного з проблемою адаптації, і як мети, інтегрованої з проблемою творчості. Звідси він обґрунтовує наявність двох психологій у сучасній науці: одна спрямована до методу і предмету природничих наук, а друга – до екзистенційно-гуманістичного трактування психічних явищ. На його переконання, ці дві психології в даний час “ідуть назустріч одна одній” [26, с. 49].

Перспектива психології співвідноситься, відповідно до уявлень ученого, з формуванням і розвитком *психології післядії*. Ось чому нині психологія звертається до вищих феноменологічних рівнів людського існування; вона переходить “від ідеї смислу в логотерапії до ідеї смислу, який утворюється із високих станів буття (переживань) – екстатичного підйому з придбанням “Фаворського світла” і т. ін.” [26, с. 50]. Отож, на думку В.А. Роменця, саме у психології післядії “людина звертається до самої себе, до сокровених станів свого буття і таким чином завершує спектр феноменологічних проявів. Психологія стає у своєму безпосередньому значенні феноменологічною у повноті свого соціального та індивідуального змістів” [Там само]. Вона знаходить можливість повною мірою реалізувати свою достовірно культурно-історичну місію, по-перше, вбираючи у себе знання і засвоюючи смисл усього того, що характеризувало саму людину в її історичному розвитку; по-друге, узагальнюючи те, що вдалося пізнати вже в її власному історичному розвитку як галузі знання, тобто ті цінності, які виявилися “привласненими” нею як наукою. Тільки у цьому разі психологія стає дійсно справжньою культурно-історичною психологією, адже охоплює і культурно-історичний зміст розвитку людини, і результати свого власного розвитку.

Учений підкреслює, що культурно-історичну концепцію психічного “слід бачити не стільки в інструментальній функції знаку (саме у створенні знаку полягає, за Л.С. Виготським, культурно-історична діяльність людини), скільки в культурно-історичній функції післядії, яка ставить завершальний акцент у форму-

ванні психічних феноменів і розкриває цим істинне багатство людських духовних сил” [26, с. 52–53]. Крім того, значущим є його висновки, здійснений на основі осмислення ним багатовікової історії психології та оцінки її сучасного стану: “всі названі проблеми перебувають у межах учинків дії. Далі йде післядія, котра відкриває перед дослідником нові горизонти людського духу. Дія завершена, але вчинок ще не завершується” [26, с. 50]. І хоча психологія не поспішає зробити завершальну ланку в структурі вчинку людини своїм головним і чітко усвідомленим предметом (і тому втрачає справжній психологічний зміст і валідність дослідження, знижує достовірність методу і самої методології, що реально використовується), проте саме це і є її перспективою – “на основі тільки самої дії психологія ще не постає у справжній своїй суті” [Там само, с. 52]. Людина повинна осмислити наслідки своїх учинків. І саме у цьому контексті В.А. Роменець окреслює важливість вивчення “совісті вчинку”, що знаходить віддзеркалення, на його думку, наприклад, у таких поняттях, як “карма” і “самопокарання”, себто як спокутування провини у широкому розумінні. Адже “післядія як совість вимагає самопокарання людини, і лише у такому разі остання домагається завершеності свого вчинку” [Там само]. Більше того, у психології післядії може і повинна бути розроблена *модель досконалого вчинку*, оскільки у її часопросторі відбувається інтенсивний анамнез, підсумовуються враження від скоєного й у такий спосіб обирається нова дія. Самопізнання трансформується у самоаналіз, і тому людина знову звертається до себе, але вже на рівні історичної самосвідомості, котра відкриває перед нею шлях до справжнього самотворення. Психологічно саме у цьому акті-випадку й виникає ідея відтворення досконалого вчинку, реалізується його плюралістичне ество.

Отже, вивчення історії психології, наявне у працях В.А. Роменця на основі розробленої ним теорії вчинку, дозволяє не тільки повному поглянути на відомі або маловідомі факти, події і закономірності, а й дає змогу здійснити прогноз подальших досліджень у сфері психології. Тим самим реалізується прогнозна функція історико-психологічних досліджень і роль історії психології у роз-

витку всієї системи психологічного знання. Про це промовисто свідчить той факт, що теорія вчинку, розроблена ученим у процесі історико-психологічного пошукування, сьогодні набуває загальнопсихологічного звучання й одержує розробку вже в загальній психології, психології особистості та в інших розгалуженнях психологічної науки.

Беззаперечними є *фундаментальність ідей* В.А. Роменця, їх оригінальність, величезне теоретичне значення. У працях ученого відображаються глибина і краса його думки, колосальна ерудиція. Його концепція відкриває нові перспективи для розвитку загальнопсихологічної теорії, історії психології, історичної психології. Так, скажімо, оцінюючи науковий внесок свого співвітчизника, керівник лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, член-кореспондент АПН України, професор Г.О. Балл пише: “Розглядаючи методологічні досягнення Інституту психології, не можна обійти увагою Володимира Андрійовича Роменця (1926 – 1998), який до 1991 року суміщав викладання і наукову працю в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка з керівництвом в Інституті психології імені Григорія Костюка лабораторією історії психології та етнопсихології. Творчо розвиваючи ідеї М.М. Бахтіна і С.Л. Рубінштейна, В.А. Роменець розробив свою концепцію вчинку і заклав основи самобутнього філософсько-психологічного напрямку в психології. Вчинковий підхід був з успіхом застосований ним при розробці його концепції історії психології і принципів “канонічної психології”².

Про широке визнання наукової спадщини В.А. Роменця як важливого загальнокультурного надбання свідчить той факт, що за підсумками сьомого Всеукраїнського рейтингу “Книга року – 2005”, організаторами якого виступали Національна рада з питань культури і духовності при Президенті України, Центр рейтингових досліджень “Еліт-Профі” і журнал “Книжник-Ревю”, монографія ученого “Історія психології: Стародавній світ. Середні віки. Відродження”, що вийшла у видавництві “Либідь”, одержала в номінації “Вітчизняна філософія/гуманітаристика” другий рейтинг, поступившись лише роботі Дмитра Чижевського “Філософські твори: у 4 томах”³.

² див.: http://georgyball.narod.ru/Labs/Methodolg/LabMethodol_Rus_Istoriya.htm

³ див.: <http://www.zn.ua/newspaper/articles/46257#article>

За підсумками вже X Всеукраїнського рейтингу “Книга року – 2008”, у якій оцінювалося більше двох тисяч книг, робота В.А. Роменця “Історія психології: ХІХ–початок ХХ століття” зайняла п’яте місце в номінації *Софія* (розділ “Українська гуманітаристика”).

Сучасні дослідження з історії психології українських психологів (Демченко, 2006; Чуйко, 1999; М.-Л. Чапа (2005), Корольчук і Криворучко (2004), О. Іванова [7], І. Данилюк [5], П. М’ясоїд [10; 11] та ін.) тією чи іншою мірою спираються на ідеї В.А. Роменця. Водночас зазначимо, що в російській психологічній науці значення ідей В.А. Роменця швидше постулюється, аніж має місце їх активне використання, аналіз і розвиток. Наприклад, в авторефераті докторської дисертації Л.Ф. Баянної [1], присвяченій проблемі взаємодії суб’єкта і культури у вітчизняній психології ХХ століття, прізвище В.А. Роменця навіть не згадується. Між тим об’єктом дослідження автора є “праці російських психологів ХХ століття, присвячені проблемі взаємодії суб’єкта і культури”, а завданнями – експлікації загальногуманітарного змісту феномена культури “з позиції можливостей задіяння його до категорійного ладу психологічних знань” і характеристика різних рівнів “аналізу феномена культури в історії психології і в суміжних гуманітарних науках”. У фундаментальній праці “Психологічний лексикон” (том “Історія психології в особах. Персоналії”), який є довідково-енциклопедичним виданням біографій видних російських і зарубіжних психологів, учений теж не згадується [8].

На жаль, відсутність можливості вивчити праці В.А. Роменця російською мовою обмежує конструктивне мислєдїяльне поле використання і розвитку його ідей у сучасній російській історіографії. Тому переклад робіт ученого на російську мову – це нагальна потреба сьогодення. Застосовуючи термінологію самого вченого, можна сказати, що вчинена ним дія вимагає своєї післядії – рефлексії його ідей не тільки українськими, а й російськими професійними психологами.

1. Баянова Л.Ф. Проблема взаимодействия субъекта и культуры в отечественной психологии XX века: Автореф. дис. ... док-ра психол. наук / Л.Ф. Баянова. – М., 2009. – 37 с.

2. Бреусенко-Кузнецов А.А. Методологические взгляды С.Л. Рубинштейна в контексте отечественных психологических традиций // Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”: Філософія. Педагогіка / А.А. Бреусенко-Кузнецов. – 2008. – № 3.

3. Бурлачук Л.Ф., Роменец В.А. Имена в психологии // Вопросы психологии / Л.Ф. Бурлачук, В.А. Роменец. – 1985. – № 3.

4. Васютинский В.О. Коллективная феноменология: “что само” е за “Великою Логикою Вчинку” Володимира Роменця // Актуальні проблеми соціології, психології та педагогіки: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. “Тенденції розвитку психології в Україні: історія та сучасність”: До 80-річчя від дня народж. фундатора вітчизн. іст.-психол. науки акад. АПН України В.А. Роменця / В.О. Васютинський. – К., 2006.

5. Данилюк І.В. Історія психології в Україні. Західні регіони (остання чверть ХІХ – перша половина ХХ століття) / І.В. Данилюк. – К.: Либідь, 2003. – 152 с.

6. Ждан А.Н. История психологии от античности к современности: Учебник для вузов. – 4-е изд. перераб. / А.Н. Ждан. – М.-Екатеринбург, 2002. – С. 5–12.

7. Іванова О.Ф. Історія психології ХІХ–ХХ століття (на матеріалі розвитку психології на Слобожанщині): Навч. посібник / О.Ф. Іванова. – Х.: Харківський держ. ун-т., 1995. – 120 с.

8. История психологии в лицах. Персоналии / Под ред. Л.А. Карпенко // Психологический лексикон. Энциклопедический словарь: в 6 т. / Ред.-сост. Л.А. Карпенко / Под общей ред. А.В. Петровского. – М.: ПЕЕРСЭ, 2005. – 784 с.

9. Кореневич Л. Чтоб слово пламенем зажглось. Фундаментальное исследование по истории всемирной психологии от древних времен до современности / Л. Кореневич // Зеркало недели. – 2003. – № 3. – 25 января.

10. Мясоед П.А. Психология в аспекте типов научной рациональности / П.А. Мясоед // Вопросы психологии. – 2004. – № 6. – С. 3–18.

11. Мясоед П.А. С.Л. Рубинштейн и В.А. Роменец: деятельностный и культурологический подходы в психологии / П.А. Мясоед // Психология человека в современном мире. – Т.2 “Проблема сознания в трудах С.Л. Рубинштейна, Д.Н. Узнадзе, Л.С. Выготского. Проблема деятельности в отечественной психологии. Исследование мышления и познавательных процессов. Творчество, способности, одаренность (Материалы Всероссийской юбилейной научной конференции, посвященной 120-летию со дня рождения С.Л. Рубинштейна, 15–16 октября 2009 г.)” / Отв. ред.: А.Л. Журавлев, И.А. Джидарьян, В.А. Баранщиков, В.В. Селиванов, Д.В. Ушаков. – М.: ИП РАН, 2009. – 404 с.

12. Нариси з історії вітчизняної психології ХVІІ–ХVІІІ ст. / За ред. Г.С. Костюка. – К.: Радянська школа, 1955.

13. Нариси з історії вітчизняної психології ХІХ ст. / За ред. Г.С. Костюка. Ч. І–2. – К.: Радянська школа, 1955.

14. Нариси з історії вітчизняної психології кінця ХІХ–початку ХХ століття / За ред. Г.С. Костюка. – К.: Радянська школа, 1959.

15. Ничик В.М., Роменець А.В. Філософія Григорія Сковороди / В.М. Ничик, А.В. Роменець // Історія філософії України. – К., 1994.

16. Обозов Н.Н., Роменец В.А. Учебные пособия по истории психологии / Н.Н. Обозов, В.А. Роменец // Вопросы психологии. – 1988. – № 6.

17. Роменец В.А. Історія психології / В.А. Роменець. – К.: Вища шк., 1978.

18. Роменец В.А. Історія психології Стародавнього світу та середніх віків / В.А. Роменець. – К.: Вища шк., 1983. – 415 с.

19. Роменец В.А.: В общении с первоисточниками (О хрестоматиях по психологии, подготовленных на психологическом факультете МГУ и выпущенных изд-вом МГУ) / В.А. Роменец // Вопросы психологии. –

1987. – № 1.

20. *Роменец В.А.* Предмет и принципы историко-психологического исследования: Дис. в форме научного доклада... док-ра психол. наук / В.А. Роменец. – К., 1989. – 42 с.

21. *Роменец В.А.* Історія психології епохи Відродження / В.А. Роменець. – К.: Вища шк., 1988.

22. *Роменець В.А.* Історія психології XVII століття / В.А. Роменець. – К.: Вища шк., 1990. – 365 с.

23. *Роменець В.А.* Історія психології епохи просвітництва: Навч. посібник для ун-тів за спец. “Психологія”, “Філософія” / В.А. Роменець. – К.: Вища шк., 1993.

24. *Роменець В.А.* Історія психології XIX–початку XX століття: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів, які навчаються за спец.: “Психологія”, “Соціологія”, “Філософія” / Міжнародний фонд “Відродження” / В.А. Роменець. – К.: Вища школа, 1995. – 614 с.

25. *Роменець В.А.* Історія психології XIX – початку XX століття / В.А. Роменець. – К.: Вища шк., 1997.

26. *Роменець В.А., Маноха І.П.* Історія психології XX століття: Навч. посібник / В.А. Роменець, І.П. Маноха. – К.: Либідь, 1998. – 992 с.

27. *Роменець В.А., Маноха І.П.* Історія психології XX століття / В.А. Роменець, І.П. Маноха. – К.: Либідь, 1999.

28. *Роменец В.А., Маноха І.П., Бреусенко А.А.* Г.И. Челпанов: период профессорства в Университете Св. Владимира (г. Киев, 1892 – 1907 гг.): Монография / В.А. Роменец, И.П. Маноха, А.А. Бреусенко. – К.: Гнозис, 2000. – 270 с.

29. *Роменець В.А.* Історія психології: Стародавній світ. Середні віки. Відродження: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.А. Роменець. – К.: Либідь, 2005. – 916 с.

30. *Роменець В.А.* Історія психології XVII ст. Епоха Просвітництва / В.А. Роменець. – К.: Либідь, 2006. – 1000 с.

31. *Рубинштейн С.Л.* Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер Ком, 1998. – 688 с.

32. *Соколов М.В.* Работы советских психологов по истории психологии // Психологическая наука в СССР. – Т.2. / М.В. Соколов. – М.: АПН СССР, 1960. – С. 506–554.

33. *Татенко В.А., Титаренко Т.М.* Володимир Андрійович Роменець (1926–1998): життя як вчинок і подія // *Роменець В.А., Маноха І.П.* Історія психології XX століття: Навч. посібник / В.А. Татенко, Т.М. Титаренко. – К.: Либідь, 1998. – С. 7–37.

34. *Титаренко Т.М., Титаренко В.А.* Слово про В.А. Роменця / Т.М. Титаренко, В.А. Титаренко // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 8. – С. 2–3.

35. *Титаренко Т.М.* Історія психології В.А. Роменця – ресурс натхнення та життєтворчості / Т.М. Титаренко // Актуальні проблеми соціології, психології та педагогіки: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. “Тенденції розвитку психології в Україні: історія та сучасність”: До 80-річчя від дня народж. фундатора вітчизн. іст.-психол. науки акад. АПН України В. А. Роменця. – К., 2006.

АНОТАЦІЯ

Кольцова Віра Олександрівна, Олейник Юрій Миколайович.

Внесок В.А. Роменця в історію психології: синтез почуттів і раціо.

Аргументується, що В.А. Роменець здійснив систематизацію психологічних ідей, що містяться у працях мислителів різних історичних епох; висунув ідею

канонічної психології як інтеграції різних рівнів пізнання психічної реальності; застосував системний і культурологічний підходи до вивчення історії психології; опрацював і втілював учинкову концепцію, котра стала методологічним інструментом його історико-психологічних досліджень. У процесі детального аналізу вчинкової концепції особлива увага приділяється післядії. Саме з цим компонентом вчинку пов'язується можливість по-новому поглянути на відомі і мало-відомі факти історії психології та побачити напрям подальших розвідок у цій сфері пошукувань. Відзначається, що ідеї В.А. Роменця недостатньо подані та опрацьовані в російській психологічній науці.

АННОТАЦИЯ

Кольцова Вера Александровна, Олейник Юрий Николаевич.

Вклад В.А. Роменца в историю психологии: синтез чувств и рацио.

Аргументируется, что В.А. Роменец осуществил систематизацию психологических идей, содержащихся в трудах мыслителей разных исторических эпох; выдвинул идею канонической психологии как интеграции различных уровней познания психической реальности; применил системный и культурологический подходы к изучению истории психологии; разработал и воплотил поступковую концепцию, ставшую методологическим инструментом его историко-психологических исследований. В процессе детального анализа поступковой концепции особое внимание уделяется последствию. Именно с этим компонентом поступка связывается возможность по-новому взглянуть на известные и малоизвестные факты истории психологии и увидеть направление дальнейших разработок в этой области. Отмечается, что идеи В.А. Роменца недостаточно представлены и проработаны в российской психологической науке.

ANNOTATION

Koltsova Vera, Oleynik Yuriy.

Contribution of V.Romenets into the History of Psychology: Synthesis of Feeling and Ratio.

It is substantiated that V.Romenets has performed the systematization of psychological ideas, which can be found in the works of the philosophers of different historical epochs; pulled out the idea of canonic psychology as the integration of different stages of cognition of psychic reality; used the system and culture-logical approaches to the studying the history of psychology; worked out and brought into life the action concept, which became the methodological instrument of his historic-psychological investigation. In the process of detailed analysis of action concept the special attention is paid to the after-action. This is the component of the action which allows to look at the known and not so much known facts of the history of psychology from the new angle and to see the direction of the further searches in this sphere of investigation.

Переклад з російської проф. Анатолія В. ФУРМАНА

Copyright © 2011

Надійшла до редакції 18.04.2011.